

**BAKOM
RUBRIKERNA
INTERVJUER MED
12 JOURNALISTER OM
ATT BEVAKA FORSKNING**

Vetenskap & Allmänhet

VA-rapport 2019:3

ISSN: 1653-6843

ISBN: 978-91-85585-98-4

Utgivare: Vetenskap & Allmänhet, VA

Box 5073, 102 42 Stockholm

Telefon: 08-791 30 54

E-post: info@v-a.se

Webbplats: www.v-a.se

Facebook/Twitter/Instagram: [vetenskapollm](#)

Författare: Gustav Bohlin & Fredrik Brounéus

Grafisk form: Pelle Isaksson

Mer information om undersökningen finns på www.v-a.se
Rapporten får gärna citeras med angivande av VA som källa.

FÖRORD

I projektet *Vetenskapen i Samhället* (ViS) har Vetenskap & Allmänhet och SOM-institutet vid Göteborgs universitet sedan 2002 mätt svenskars förtroende för forskare, lärosäten och olika forskningsområden i den nationella SOM-undersökningen. Resultaten visar att allmänhetens förtroende för forskning ligger högt och relativt stabilt över åren (se t.ex. VA-rapport 2018:3). Däremot ses en tydlig och bestående skillnad i förtroendet för olika forskningsområden. Medicinsk forskning har genomgående högre förtroendesiffror än, i tur och ordning, teknik, naturvetenskap, samhällsvetenskap, utbildningsvetenskap och humaniora.

För att bättre förstå förtroendemönstret har vi sedan 2015 genomfört fyra specialstudier. Dessa har gjorts med stöd av Riksbankens Jubileumsfond samt Anne-Marie och Gustaf Anders stiftelse för mediaforskning.

Eftersom allmänhetens huvudsakliga källa till information om forskning är massmedier, utförde vi två parallella undersökningar om hur forskning representeras i svensk press. Den ena är en undersökning om forskares medverkan på DN Debatt 1992–2015 (VA-rapport 2019:2). Resultaten visade bland annat att det är en kraftig manlig dominans bland forskarna som skriver på DN Debatt, och att det framför allt är samhällsvetenskap och medicin som lyfts på debattsidan. Den andra studien är en innehållsanalys av bevakningen av forskning och vetenskap i tryckt dagspress i Sverige under åren 1995–2015 (kommande VA-rapport 2019).

Vi har även genomfört fokusgrupper med deltagare från allmänheten för att kvalitativt undersöka vad som påverkar deras förtroende för forskning och forskare. Här identifierade vi fyra teman (*Person, Process, Produkt* och *Presentation*) som alla innehöll både förtroendehöjande och förtroendesänkande faktorer (VA-rapport 2018:4).

Den fjärde delstudien presenteras i denna rapport, och bygger på intervjuer med tolv journalister. Syftet med denna studie är att belysa hur mediernas urval av forskning att rapportera om går till. Ett intressant resultat är att det även hos de intervjuade journalisterna fanns stora variationer i förtroende för olika forskningsområden, som på olika sätt påverkade nyhetsvärderingen. Rapporten är skriven av fil.dr Gustav Bohlin och fil.mag. Fredrik Brounéus, båda utredare vid VA.

Sammantaget bidrar dessa fyra delstudier till en djupare förståelse för vad som påverkar förtroendet för forskning i samhället. Vår förhoppning är att resultaten ska inspirera till fortsatta studier på området och komma till praktisk nytta för aktörer som på olika vis arbetar med kommunikation av forskning och vetenskap.

Rapporten får gärna citeras med angivande av VA som källa. Samtliga Vetenskap & Allmänhets studier finns att läsa på www.v-a.se.

Vetenskap & Allmänhet i maj 2019

Cissi Billgren Askwall
Generalsekreterare
Vetenskap & Allmänhet

SAMMANFATTNING

Vi intervjuade tolv journalister för att undersöka vad som påverkar deras rapportering av vetenskapsnyheter. Journalisterna var verksamma vid tidningar, radio och TV på både regionala och rikstäckande redaktioner. Intervjuerna genomfördes per telefon, spelades in och transkriberades för analys. I analyserna fokuserade vi på sju frågor:

- 1. Hur får journalisterna uppslag till sin rapportering?** Många olika källor och kanaler används. Vanliga källor är pressmeddelanden från universitet och vetenskapliga tidskrifter, men även sociala medier förekommer.
- 2. Hur ser deras nyhetsvärdering ut?** Både professionella och personliga faktorer påverkar. Personligt intresse för vissa områden kan ge dessa företräde; vissa nyheter är lättare än andra att sälja in till redaktörer. Även publikens intressen styr.
- 3. Hur ser de på publikens kunskaper och attityder kring vetenskap?** Flera upplever brister i övergripande kunskap om vetenskapliga principer och hur vetenskap fungerar. Överlag upplevs publiken ha högt förtroende för forskare och vetenskap, men vissa ämnen (t.ex. kost och näringslära) kan väcka het debatt.
- 4. Hur upplever de relationen med forskare?** Forskare upplevs i regel som medietillvända och måna om att nå ut med sin forskning. Flera

beskriver denna öppenhet som en ökande trend under senare år.

- 5. Hur beskriver de sitt eget förtroende för vetenskap?** Överlag uttrycker journalisterna mycket stort förtroende för forskning. Dock har de i regel större förtroende för naturvetenskapliga ämnen än för samhällsvetenskap och humaniora.
- 6. I vilken utsträckning arbetar de med granskande journalistik?** Flera journalister uttryckte en önskan att kunna arbeta mer med granskande journalistik, som i dag är en eftersatt form av vetenskapsjournalistik. Tid och djuplodande kunskaper krävs för granskning, liksom tips från forskarvärlden.
- 7. Vilka är de största utmaningarna med att bevaka vetenskap?** Tidsbrist och det stora flödet av nya vetenskapliga resultat var en gemensam utmaning för många journalister. En annan var att orientera sig i frågor där olika forskare har olika uppfattningar.

Sammantaget tyder studien på att vetenskapsbevakningen i svenska massmedier, utöver generella nyhetskriterier, färgas av redaktionella aspekter (som publik och relativ närhetsprincip¹) och personliga hänsyn (som intresse, förtroende och kunskapsnivå) hos de intervjuade journalisterna.

1 Närhetsprincip inom journalistik innebär att en händelse bedöms vara mer relevant om den sker geografiskt eller kulturellt nära publiken.

RESULTAT OCH DISKUSSION

JOURNALISTERNAS NYHETSKÄLLOR

De intervjuade journalisterna skiljer sig delvis åt i fråga om var de inhämtar idéer till sin rapportering. De flesta nämner en blandning av flera olika källor men de tre huvudsakliga områdena som framträder är: (1) pressmeddelanden från landets lärosäten, (2) embargoavtal med större internationella tidskrifter alternativt nyhetstjänster såsom *AlphaGalileo* eller *EurekAlert*, och (3) sociala medier.

” En del går via universitetens pressmeddelanden, nya studier och avhandlingar. En del går via internationella nyhetssajter med pressmeddelanden som *EurekAlert*. En del följer man via de tidskrifter man läser, vetenskapliga publikationsserier. En del nyheter är mer egna, att man tar reda på vad som har sagts i det här och man pratar med forskare. Så det är en mix av det. (Populärvetenskaplig press)

” Överallt! Det kan vara att jag läser vetenskapliga tidskrifter, kollar sajter, tycker att något är vetenskapligt när jag är på väg till jobbet och ser något vardagsfenomen som jag tycker att vi borde göra något om. Det är alltid påkopplat, mer eller mindre, att jag tänker att något kan bli till något på jobbet. Jag kan inte säga att jag bara har en

källa. Det kan vara att man läser en bok och börjar fundera på något. (Radio, public service)

” Det är ju som med alla andra journalistiska tips, man pratar om något, man hör något, man kollar upp och inser att man kan göra en grej av det där. (Dagspress, regional)

De intervjuade journalisterna har delade meningar om pressmeddelanden från landets lärosäten. Vissa beskriver hur dessa är till stor hjälp medan andra mer sällan går vidare med dessa i sin rapportering. En journalist berättar att hans redaktion har utvecklat kontakten med kommunikationsavdelningarna vid närliggande lärosäten för att bevaka deras forskning.

” ... vi gick aktivt ut och kontaktade [lärosäten] och träffade deras kommunikationschefer, informerade om att vi nu tänker satsa och att vi gärna vill ha tips och upprätta kanaler. Det föll väldigt väl ut och mailkorgen är full varenda dag! Det finns mycket, mycket mer än vad man någonsin har tid att göra. Vi är väldigt välför-sörjda. Om man är bekväm av sig så kan man

Andra använder sociala medier för att hitta specifika ämnen att rapportera om. I detta fall nämns Twitter som användbart då man kan följa intressanta forskare och få tips ur dessas flöde. En av de intervjuade journalisterna baserar en stor del av sin rapportering på sådant som omnämns i Facebookgruppen *I fucking love science*:

” Jag följer några sidor, *Science Daily* och *I fucking love science*, den typen av sidor som skriver nästan uteslutande om olika vetenskapsupptäckter och nya rön. Det är där jag brukar snappa upp det först och då har de ofta redan kollat upp vad som är grejen med det hela. Sedan är det min tur att gå tillbaka till deras grundkälla och kolla att det verkligen stämmer, det som de har skrivit. Jag brukar inte sitta och ta slumpmässiga vetenskapsartiklar för att kolla om det är något att skriva om, utan då är det ofta någon engelsk sida som redan har skrivit något och som jag källgranskar för att se om det stämmer och är intressant. (Kvällspress)

Andra journalister beskriver hur de följer forskargrupper på Twitter och därigenom får bra tips om nyheter inom forskarvärlden eller hur de använder Facebook för att se vilka andra artiklar som väcker uppmärksamhet för tillfället.

” Jag har märkt att det är rätt mycket Twitter numera, det är nog faktiskt via att följa sådana jag har kommit i kontakt med internationellt, som man vet är *top notch* i världen, deras grupp liksom. Om man har de tre *top notch*-grupperna i världen och följer dem på Twitter, de lägger hela tiden ut sådant de själva bedömer som intressant. Sedan finns det traditionella sättet, det är att följa de stora forskningsdatabaserna, *EurekAlert*, *AlphaGalileo* och allt vad de heter, men även de stora tidskrifterna som *JAMA*, *Lancet*, *Science*, *Nature* och så där. Det är ett potpurri av olika infallsvinklar. (Dagspress, rikstäckande)

” Jag sitter mer och har koll på många saker vad som trendar just nu på framför allt Facebook, där brukar man få en bra vägledning om vad det är som folk läser just nu och undersöker sådant Det är specifika texter som går jättebra och så kollar man vad det är. Det är så man snappar upp det Det är så de flesta redaktörer jobbar, skulle jag gissa. Är det något som blir stort så dröjer det inte länge innan det är stort på många ställen. (Veckopress)

Ett annat medium som nämns av en journalist är sajten Reddit där användare kan tipsa om ny intressant forskning.

” När det gäller internationell forskning är det främst sajten Reddit. Där kommer det ofta upp, där sitter det många dedikerade forskningsnyhetskällor som lägger upp det senaste inom forskning på olika sätt. Där brukar jag ofta hitta nyheter om internationell forskning Det är oftast bara vanliga användare som kanske har hittat nyheterna och lägger upp dem. (Dagspress, rikstäckande)

Vissa journalister nämner också direktkontakter med enskilda forskare som en värdefull källa för forskningsnyheter. Det beskrivs som ett bra sätt att få unika nyheter till skillnad från, till exempel, pressmeddelanden som ofta andra medier också rapporterar om.

” Det är då och då, skulle jag säga. Det är när reportern har fått en schysst relation med forskaren, kanske har gjort ett reportage med den personen och de minns varandra, då kan en forskare dra iväg ett mail till just den reportern. Det är halv-vanligt och det är ett väldigt bra sätt. Ju mer unika vi är i våra nyheter, desto bättre för oss, så klart. (TV, public service)

I samtalen om källor att basera sin rapportering på kom två journalister in på frågan om öppen tillgång (*open access*). En stor del av den vetenskapliga litteraturen är i dag låst bakom betalväggar, men på senare tid har detta börjat förändras och flera aktörer driver nu på frågan om att alla vetenskapliga artiklar bör

publiceras med öppen tillgång för alla. För journalister som normalt inte har tillgång till hela artiklar bör det vara en välkommen utveckling. En journalist nämner dock en risk i att de förlorar exklusivitet i takt med att allt fler artiklar blir tillgängliga för alla:

” Nu kan alla hitta datakällor! Det som man tidigare kunde publicera exklusivt är inte längre exklusivt. Det är såklart bra någonstans, men lite tråkigt också Jag vet att forskningsråden driver på att ha open access. Det finns något positivt i att det ska vara genomskinligt och tillgängligt, men den tidigare exklusiviteten bland journalister är lite förlorad numera. (Populärvetenskaplig press)

En annan beskriver å andra sidan hur utvecklingen mot öppen tillgång underlättar arbetet och hur hen i sitt arbete är mer benägen att ta del av artiklar som publicerats öppet, av praktiska skäl. Samma person föreslår att vetenskapsjournalister borde ges tillgång till prenumerationstjänster via Kungliga Biblioteket.

” En sak är alla de här inlästa artiklarna, det är ett otyg att man måste prenumerera på otroligt dyra tidskrifter för att kunna läsa om forskning. Det måste ju helt enkelt bromsa den vetenskapliga utvecklingen radikalt. Det finns forskning, men man kommer inte åt den! Jag kommer runt det genom att man får maila forskarna, men det är klart att det är ett stökigt system Det finns en hel del material som ligger fritt, men i praktiken blir det en liten bias när det ligger öppet, om man ska läsa in sig på ett område så läser jag i första hand det som jag kommer åt gratis, om jag hittar bra review-artiklar och sådant. Man kanske kan läsa i *abstract* att det här verkar intressant, man mailar den forskaren och så får man den. Men det kan ta en dag eller två. Det är ett dilemma, för det går inte att betala och det är så spritt på olika tidskrifter, det kostar tusentals kronor för varenda tidskrift. Vi skulle gå i konkurs fortare än kvickt om vi skulle ha alla. Det vore en jättebra grej om KB kunde bistå journalister med tillgång, om man kunde gå in via bibliotek. Det kanske man kan, men man vill kunna göra det från sin egen dator. Det tror jag vore en god gärning. (Dagspress, rikstäckande)

NYHETSVÄRDERING AV VETENSKAP

Journalister som bevakar vetenskap har en till synes outsinlig källa till ämnen att skriva om. Vad är det som avgör vad som blir uppmärksammat eller ej? De intervjuade journalisterna beskriver flera faktorer som påverkar vilka forskningsområden och ämnen de väljer att rapportera om. Dels personliga hänsyn, som eget förtroende, intresse och egen (upplevd) kompetens; dels redaktionella faktorer som exempelvis vad som är möjligt att ”sälja in” till redaktörer, samt de preferenser som man upplever att ens publik har.

Flera av journalisterna nämner paradigmskiftet eller sådant som slår undan benen för vad forskarsamhället tidigare trott som allra mest spännande att rapportera om. Att nyheten ska ha

en tydlig nyttoeffekt och beröra många, som att det handlar om något allmänmänskligt eller stora folksjukdomar, nämns också.

” Jag går igång på två saker, antingen något som man verkligen kan förstå att det här är nyttigt och bra för mänskligheten eller någon del av mänskligheten, det behöver inte alls vara hela mänskligheten. Men att man verkligen förstår nyttan med det här. Sedan går jag igång på spännande saker, sådant som är fascinerande, jag går igång på grundforskning som förklarar hur spännande världen är. (Radio, public service)

” Det skulle vara att vi har knäckt cancerns gåta! En bra vetenskaplig nyhet är något som gäller medicin- eller teknikutveckling, eller en samhällsföreteelse som berör väldigt många människor i vardagen. (TV, privatägd)

En journalist ger uttryck för att den egna rapporteringen påverkas av lågt förtroende för specifika forskningsområden – här samhällsvetenskap.

” Ibland får vi förfrågningar från våra chefer varför vi har så lite samhällsvetenskap, det enda svaret jag kan ge är att det är svårt att hitta riktigt bra samhällsvetenskapliga studier som är värda att presentera på samma sätt som det går att presentera naturvetenskap ... om du vill ha ett enkelt svar så har de [samhällsvetenskapliga forskare] under de senaste tjugo åren blivit betydligt flummigare än vad de var förut, vilket gör det hela ännu svårare. (Nyhetsbyrå)

Samma journalist förklarar att andra medier ändå skriver mycket om samhällsvetenskap utifrån att det är ett område som journalister, traditionellt, är mer bevärande i.

” Det är så att de flesta journalister, inklusive redaktionssekreterare, är från den samhällsvetenskapliga sidan och att de då kanske är mer intresserade av sådant. (Nyhetsbyrå)

Att ens egna intressen och drivkrafter påverkar rapporteringen illustreras av följande två citat:

” Det är ju bara att erkänna, man utgår mycket från sina egna intressen när man skriver om sådant. Jag har aldrig varit jätteintresserad av medicin ... Jag tycker att nya behandlingsmetoder mot cancer, det blir jag ganska uttråkad av ... Jag är mer förtjust i dinosaurier och planeter! (Nyhetsbyrå)

” Jag är väldigt intresserad av HBTQ-frågor, så när det dyker upp sådana saker så blir jag väldigt personligt intresserad. Tyvärr tycker jag det skrivs för lite om det, så jag försöker pricka in det när det dyker upp, men det är inte ofta som det gör det, tyvärr! (Kvällspress)

En annan av de intervjuade beskriver utmaningen med att bevaka områden där det är svårt att identifiera en uppenbar nytta men menar att det är viktigt att ge plats åt den typen av bevakning ändå:

” Matematik blir ofta så abstrakt och det är svårt att få fram den sidan. Däremot tycker jag det är viktigt att skildra att sådan forskning finns. Det är likaså med teoretisk fysik, det är inte alltid man kan se nyttan, men det är jätteviktig forskning som är grund till otroligt mycket. (Radio, public service)

En annan faktor som kan väga tungt är hur man uppfattar forskaren bakom resultaten. De som är bra på att förklara sitt ämne har bättre förutsättningar att nå fram:

” Jag kan gå igång på nästan allting om jag bara träffar rätt forskare som är besjälad. Då kan jag tycka att vilket tråkigt ämne som helst blir spännande, om någon kan berätta för mig hur spännande det är så att det smittar av sig. Då kan det bli en riktig nyhet! (Radio, public service)

Hänsyn till publikens intressen är något som alla journalister lyfter som viktigt, även om det inte nödvändigtvis är det som avgör om något ska rapporteras eller inte. Bland sådant som engagerar publiken nämner flera journalister djur, kost/hälsa och rymden. En journalist beskriver hur redaktionens definition av vad som är en bra nyhet inte alltid sammanfaller med den egna uppfattningen:

” Om jag ska tänka utifrån min roll som journalist på den redaktion där jag sitter nu, som handlar väldigt mycket om sociala medier, då är en bra nyhet sådant som fångar många att gå in och läsa vad det handlar om, som intresserar folk. Men om jag ska prata utifrån mig privat så tycker jag det är mer intressant med sådana saker som vid första anblick inte verkar jättespännande men som kanske förändrar hur man ser på till exempel autism eller ADHD. (Kvällspress)

I det dagliga arbetet väljer journalister ofta ut nyheter att rapportera om i samråd med en redaktör. I dialogen med dessa menar journalisterna att det är lättare att ”sälja in” vissa typer av ämnen samt att det är svårt att rapportera om ämnen som trots att de är väldigt angelägna inte uppfyller kriterier som krävs för att vara nyhetsmässiga (t.ex. långsamma skeenden):

” Det är ju lättare att säga: ’Kolla, de har hittat fem nya planeter’ än ’Här har de gjort en kvalitativ studie på invandrarkvinnors hälsa.’ (Dagspress, rikstäckande)

” Det som kan vara svårare att sälja in är när det är något lågintensivt. Antibiotikaresistens är förvisso jätteintressant och det tycker också mina redaktörer, men då måste jag ha en bra nyhet

kring det, för det är lågintensivt och det är inget som kommer från en dag till en annan. (Dagspress, rikstäckande)

” Djur och rymden funkade i de flesta fall [att sälja in till redaktörer], för det är så spännande med de jättelika avstånden och allt det där. Däremot är inte någon speciellt intresserad av teknologi. Det är svårt att sälja in. Det kan bero på att jag själv är lite bombad på området, jag har inte förmågan att uttrycka mig bra. Men jag har hört flera vetenskapsjournalister säga att teknologi är det ingen som är intresserad av i tidningarna, som någon ny jävla plåt eller något sådant, det tror man ingen vill läsa om. Sedan är det miljön, miljöhot och sådant, det går rätt bra. (Nyhetsbyrå)

För journalisterna vid de regionala redaktionerna är den lokala anknytningen en central aspekt av nyhetsvärderingen. En av journalisterna har som vana att söka på ortsnamnet i embargouskick från vetenskapliga tidskrifter för att inte missa närproducerade forskningsresultat som är på gång.

” Jag försöker ha hygglig pejl på vad som kommer ut från universiteten här, sedan får man gradera allteftersom vad som kan ses som viktigt och vad man kan tänkas hinna med. (Dagspress, regional)

GRANSKNING ELLER RAPPORTERING

I nyhetsjournalistik i allmänhet, och politisk journalistik i synnerhet, utgör granskning traditionellt en del av mediernas bevakning. Vetenskapsjournalistiken är dock ett fält som sällan förknippas med epitet som skjutjärnsreportrar och grävande journalister. I en annan delstudie om medierapportering om forskning och vetenskap ser vi också mycket riktigt en långt större andel rapporterade artiklar i förhållande till granskande (kommande VA-rapport, 2019). De

flesta journalister i våra intervjuer beklagar att de inte har möjlighet att arbeta mer granskande gentemot forskarvärlden. De främsta skälen som nämns är resursbrist inom redaktionerna och att det är svårt att få den insyn och dokumentation som krävs för att belägga missförhållanden.

” Vi gör det, men vi är ju högt belastade och sådant kräver alltid mer resurser. (Radio, public service)

” Jag tror egentligen att det görs lite för lite. Det är oftast lite snårigt och kan vara svårt att leda i bevis, eftersom det ofta är så motstridigt. Det är till och med så att de som är allra mest insatta är oense om vad som är sant. Då kan det vara svårt för journalistiken att gå in och se om det är så eller inte jag tror det finns väldigt mycket som vi aldrig upptäcker för att det är tidskrävande och alla redaktioner är pressade. (TV, privatäg)

” Alldeles för lite! Det är frustrerande lite. Det är sådant som tar en väldig tid, där är vi otroligt dåliga generellt, med vissa undantag. (Dagspress, regional)

” Inte mycket, men vi försöker Det gäller att man får tid för det och grävjobb kan ju också sluta med att det inte ger någonting, ganska ofta! (Dagspress, rikstäckande)

” Jag skulle säga att resurserna är det stora problemet, eftersom vi faktiskt har bantat redaktionen så kraftigt de senaste tio åren. Sedan om vi hade sådana som kunde syssla med detta och göra en riktig granskning, två eller tre journalister, det betyder inte att det skulle varit lättjobbat för det handlar ändå om att verkligen få fram uppgifterna och få dem belagda, att någon står för dem. (Dagspress, regional)

” Det är inte alldeles lätt. Problemet är att få fram data. Man vill gärna ha dokumentation kring saker och ting. Det är kanske det som kan vara besvärligt, man måste ha bra källor och få in bra källor som kan leda en rätt, så att man inte hamnar i en ord-mot-ord-historia Det är en bit från tips till publicering för oss. (Dagspress, rikstäckande)

Delvis relaterat till de bristande resurserna nämns också att en förutsättning för att hitta nyheter att gräva i är att journalisterna förses med tips inifrån forskarvärlden:

” Man är ju nästan helt beroende av tips då, att någon säger att man ska titta på det här. Så var det ju i Macchiarini-fallet också, det måste komma inifrån, för det är så oerhört svårt att ha en inblick i hur det går till. (Dagspress, regional)

” Det är ofta tips från någon. Då får man kolla upp tipsen, ibland kan det vara ett bråk inom den akademiska världen som inte handlar om fusk, utan bara personer som inte tål varandra. (Radio, public service)

” Det är ju klart vi har skrivit om Macchiarini och sådana grejer, men det är när det har poppat upp, inte att vi själva har upptäckt något sådant. Det är ju jättesvårt att själv upptäcka sådant, oftast avslöjas sådant via läckor inom institutionen. (Nyhetsbyrå)

Därtill beskriver journalisterna problem med att följa upp sådana tips, på grund av en utbredd rädsla bland källor för att gå ut med namn, vilket ytterligare försvårar granskning. Ofta tas förhållandena kring kirurgen Paolo Macchiarini, och hans visselblåsande kollegors problem med fortsatta anställningar, som exempel på hur denna oro kan vara befogad.

” Nu råkar jag ha forskare i min närmaste familj och släkt, så när man träffar dem kan man höra saker som är härresande, att den och den har fuskat eller snott det och det. Men det är så oerhört svårt att börja nysta i sådant. Det är en utbredd rädsla att gå ut med namn och påtala oegentligheter. (Dagspress, regional)

” Ingen vill ta med tång i någon som man vet har slagit larm. Det är därför jättemånga är rädda. Det kan vara någon läkare som kan tycka att vi borde skriva om något och gräva i, men som absolut sedan inte vill bli intervjuad. Hur ska jag kunna gräva i det om den personen som känner till det inte vill hjälpa till? (Dagspress, regional)

Det fanns också redaktioner som inte reflekterat över den granskande aspekten eller som medvetet valt att inte arbeta i en sådan riktning med hänvisning till sina läsare:

” Det gör vi väldigt lite och det är ganska uttalat att vi inte tittar på det ... Vi vill mer skriva om vetenskap som produkt, som en process och de människor som finns med ... Det vanliga är att berätta om vetenskapliga nyheter och vetenskap som en process. Det är läsarna som gillar det. (Populärvetenskaplig press)

PUBLIKENS KUNSKAPER OM VETENSKAP

När det gäller publikens kunskaper kring forskning och vetenskap finns det olika uppfattningar hos de intervjuade journalisterna. Merparten upplever att deras publik har brister i sina kunskaper kring hur forskning går till, medan andra anser att deras publik har mer utvecklade kunskaper om forskning och vetenskap än gemene man. I båda grupperna finns företrädare från riksmidier, specialredaktioner och regionalmedier.

” Jag tror vi har en nästan unikt hög kunskapsnivå bland läsarna här, vilket man märker på reaktionerna. De flesta hör ju inte av sig, men de som hör av sig och är intresserade, man märker att de verkligen är intresserade. (Dagspress, regional)

” Däremot tror jag att det där med forskningsmetodik och så, hur man gör för att ta reda på saker och så, det tror jag inte att allmänheten i stort har så mycket uppfattningar om, mer än ibland att de får höra talas om forskningsresultat och de antingen säger att 'Herregud, ena dagen säger forskningen si och andra dan säger de så, det är inget att bry sig om' eller också säger de ibland 'Herregud, det där hade jag kunnat räkna ut själv, så varför ska man behöva forskning till det?'. (Dagspress, regional)

” Kunskapen växer hela tiden, det är inte så att den byts ut, utan den växer och blir mer och mer. Det är inte så att Darwin har bytts ut mot något annat, utan man har byggt på! Så är det med de flesta sådana här grejer. Det där missuppfattas ibland och det kan vara svårt att förmedla till folk att det inte är så att vetenskapsmännen ändrar åsikt hela tiden, det är en myt! Är det något man önskar att man skulle kunna föra fram är det just den tanken att det byggs på, inte att det ändras. (Nyhetsbyrå)

Vanliga upplevda brister hos publiken är dålig förståelse för forskningens natur och den inneboende osäkerheten i resultaten. En journalist beskriver hur massmedierna själva bidrar till skeva bilder av den vetenskapliga processen, exempelvis genom att bara rapportera om färdiga studieresultat och att dessa i rubrik och text framställs som nya bevis och sanningar.

” Dels tror jag att den bild man får i media, vi skriver ju mycket om studieresultat när man faktiskt har uppnått något. Man publicerar ju inte ofta negativa resultat, så det är ett problem att man faktiskt bara publicerar när det blir något positivt eller när man kan se en skillnad. Det är ju något som har diskuterats ganska mycket generellt i forskarvärlden de senaste åren, har jag märkt. Det gör att vi förstärker den bilden om att det är nu man har fått det här resultatet. Rubriker

kan ju också vara det här med att nu har man en möjlig lösning på gåtan om det här. Media gillar ju att berätta den typen av historier.
(Dagspress, rikstäckande)

” En sak som återkommer är att folk hör av sig efter det har varit vetenskapsrelaterade artiklar, då är det ofta på grund av att vissa blir provocerade att jag har tillagt att det behövs mer forskning på området för att vara helt säker. Inom forskning är det oftast så, det är svårt att verkligen bevisa något och sätta något totalt i system. Det är gemensamt för nästan all forskning, att visa något till hundra procent, utan det minsta tvivel, det är nästan omöjligt. Men de som hör av sig är ofta provocerade kring just den saken, för om det inte var helt bevisat så är det inte ens en nyhet, att man kanske inte riktigt har förstått den biten av forskning och forskningsområdet.
(Kvällspress)

Journalisterna har olika sätt att ta sig an dessa varierande kunskapsnivåer i publiken. Vissa ser det som en del av arbetet att göra sina alster tillgängliga för bredare grupper genom att till exempel förklara svåra uttryck och begrepp. Andra menar att vetenskap och forskning inte intresserar alla, och att det därför är onödigt att presentera på ett sätt som passar alla.

” Man tänker ju automatiskt att man får lägga sig på en viss nivå, men man kan ju inte lägga sig på den nivån som, jag tror det var Expressen som sade för ett antal år sedan att ‘Vi ska skriva för Hasse i Bagarmossen’. Det gör vi inte, för Hasse i Bagarmossen är närmast illitterat. Han förstår ingenting, kan ingenting och har ett ordförråd på 200 ord! Sådana skriver inte vi för. Det är ingen mening, för de kommer inte läsa om vetenskap i alla fall. Utan man skriver för någon som man kan förvänta sig har hyfsad allmänbildning och så lägger man sig där någonstans.
(Nyhetsbyrå)

” Ibland kan de nu tro att en enskild studie avgör om de ska dricka mjölk eller inte. Då ser jag det som min uppgift att förklara och sätta det i ett sammanhang, visa vad alla andra studier pekar på. Många förstår inte vad en metastudie är, det är inte konstigt. Men där skulle man vilja att det fanns mer förståelse för vad en enskild studie säger jämfört med vad all samlad forskning säger, hur stor evidens en studie har.
(Dagspress, rikstäckande)

Flera av journalisterna nämner att medierna i första hand bevakar naturvetenskap och medicin, och några menar att de därigenom begränsar allmänhetens kunskap och förtroende för andra forskningsområden.

PUBLIKENS FÖRTROENDE FÖR FORSKNING

Överlag menar journalisterna att deras målgrupp har ett mycket stort förtroende för forskning och forskare. Dock kan artiklar och inslag om vissa ämnen utlösa uppretade svar från publiken, som visar på en stor skepsis mot forskningen inom dessa områden. Flera nämner kost som ett sådant hett ämne, där vetenskapen kan anklagas för att vara köpt av livsmedelsindustrin. Andra exempel på ämnen som väcker debatt är vaccin, rovdjur, genusvetenskap, klimat och invandring/integration.

” Om man nu tar det här med mat och födoämnen så är det ett område där den etablerade forskningen har fått konkurrens av självutnämnda experter på webben, i sociala medier och så vidare. Det är väldigt få som kan ha en egen relation till cancerforskning eller till avancerad epidemiologi, men allt som har med mat och mage att göra, även då fetma och levnadssjukdomar, det kan man ha en relation till och man tror sig förstå vad det är. Då har man också rätten att tycka att de där forskarna inte begriper någonting. När man

gör, att skilja på *science* och *humanities*. Det gör vi inte i Sverige, vilket gör att det blir rörigt ibland. Samhällsvetenskapen och naturvetenskapen ligger på olika plan och det framgår inte riktigt när man kallar allt för vetenskap. (Nyhetsbyrå)

Forskare som överdriver betydelsen av sina resultat eller uttalar sig utanför sitt specialområde kan göra att man som journalist drar örönen åt sig.

” Det finns ju forskare som blir väldigt mediala och som är duktiga på att prata med medierna. Om de inte pratar om sitt specialområde, som de är jätteduktiga på, utan börjar prata om andra områden

också, det kan ju medier tycka är jättebra för då har man någon som kan uttala sig, men då tappar jag förtroendet på ett annat sätt. (Dagspress, rikstäckande)

” Självkritiken är ju en del i de här upplysningsprojekten och den vetenskapliga metoden, att man är ödmjuk inför att man kan ha fel och ödmjuk inför sin utsiktspunkt i universum. Att man är ödmjuk och självkritisk när man diskuterar sina egna metoder och tillkortakommanden. Jag tycker forskare överlag är väldigt bra på detta, att framföra osäkerheter, felkällor och sådana saker. (Populärvetenskaplig press)

UTMANINGAR I YRKESUTÖVNINGEN

Tidsaspekten är en gemensam utmaning för de intervjuade journalisterna. I det närmast oändliga flödet av nya vetenskapliga resultat är det journalistens svåra uppgift är att sälla, hitta guldkornen och göra något om dem. Helst så snabbt som möjligt, innan någon annan hinner före. Tempot på sociala medier är blixtnsnabbt. En journalist som arbetar på en papperstidskrift uttrycker frustration över att ständigt vara på efterkälken.

” Det är att hålla koll på och hitta de riktigt bra grejerna i flödet. Det är ju ett enormt flöde varje dag, det väller in information från alla håll och kanter, via mail, jag har min dashboard, det ringer folk och så vidare. jag önskar att det fanns mer utrymme att titta och själv hitta saker. (Veckopress)

” Tiden! Att tiden inte räcker till! Det är rätt mycket som faktiskt tar tid att läsa in sig på. Utmaningen är att man inte bara trampar på och gör saker inom områden där man redan är påläst och har lättare att känna igen nyheterna. Till slut blir man då väldigt snäv och håller bara

på med det som man känner sig trygg med. (Dagspress, regional)

” En utmaning är ju tempot, det finns mycket och det går snabbt. Man ska egentligen på två minuter kunna säga allt som går att säga. Det ska egentligen redan varit skrivet för 45 minuter sedan. (Dagspress, rikstäckande)

Det kan även vara svårt att som journalist och icke-expert tillgodogöra sig informationen i vetenskapliga artiklar, både för att förstå vad forskarna har gjort och för att bedöma om det är en väl utförd studie. Här är det vanligt att journalisterna tar andra forskare till hjälp, för att bedöma värdet och kvaliteten i en studie.

” Att vara påläst själv. Det är det absolut svåraste, som journalist skriver man om olika ämnen varje dag och man kan inte vara expert på allt. Men man måste alltid kunna lite om mycket. Det är just där, att hålla sig uppdaterad om de olika ämnena. (Dagspress, rikstäckande)

En annan utmaning är när forskare är oense i en sakfråga. Vem ska man som journalist lyssna på? Det finns fall då det inte är lämpligt att flera sidor kommer till tals – som exempelvis i klimatfrågan, då en liten klick klimatförnekande forskare riskerar att ges en alltför stor hävstångseffekt mot en i övrigt enad forskarkår.

” När jag var mycket yngre, innan jag skrev om forskning så specialiserat, så kunde man gå på en mina. Man tyckte det var bra när man träffade och intervjuade en forskare, men sedan när man publicerade så kom tio mail som sade att den där är en idiot och att det här inte alls är hela bilden. Forskare kan ju verkligen vara i luven på varandra. (Dagspress, regional)

Att rapportera om långsamma skeenden är svårt. Vetenskapen går oftast framåt i små steg, medan nyhetsvärderingen premierar plötsliga, stora skeenden. Här nämner journalisterna klimatförändringar och antibiotikaresistens som exempel på långsamma skeenden som kan vara utmanande att rapportera om.

Som nämnts tidigare resonerade en av journalisterna kring hur journalistrollen utmanas när internet och forskningsartiklar som är publicerade med öp-

pen tillgång leder till att vem som helst kan botanisera i flödet av vetenskapliga artiklar utan att vara beroende av journalisternas dammluckor. Det förändrar journalisten från en ren nyhetsproducent till att mer vara den som förklarar och sätter i ett sammanhang. En annan intervjuad menade tvärtom att utmaningen låg i betalväggarna och att öppen tillgång skulle underlätta arbetet med att bevaka vetenskap.

En svårighet kan också vara att rapportera om forskningsområden som man själv tycker är väldigt komplicerade. En journalist nämner ”svår fysik” som ett exempel där hen kan känna sig osäker. För att kunna förklara forskningen för sin publik behöver journalisten själv förstå den, åtminstone på ett grundläggande plan.

” Utmaningar är att inse att forskning inte är absoluta sanningar, utan en process, så att man kollar med andra forskare och inte bara hamnar i ett forskarlager om det gäller en kontroversiell fråga. En annan utmaning är att förstå jättesvåra ämnen och kunna förklara dem. Att förstå och att alltid hålla en kritisk känsla så att man inte bara helt och fullt litar på vad den forskaren säger. Men det gäller all journalistik! (Radio, public service)

ERFARENHETER AV ATT ARBETA MED FORSKARE

Överlag upplever journalisterna att forskare är trevliga och lätta att arbeta med. Forskarna blir som regel glada när journalisterna hör av sig. Här noterar flera av journalisterna en trend under senare år, att forskare har blivit mer tillgängliga och måna om att nå ut med sin forskning.

” Det har blivit under årens lopp att forskare vill ut så mycket som möjligt med sina grejer. Det var kanske mer introvert förut, att de inte brydde sig så mycket om någon visste vad de gjorde, men det där verkar ha förändrats helt och hållet. Det verkar vara väldigt viktigt att man syns och märks. (Nyhetsbyrå)

En av deltagarna menar att det har blivit mer accepterat bland forskare att synas i media.

” Jag tycker att forskare generellt har blivit mycket bättre på att uttrycka sig till allmänheten. När jag började som vetenskapsjournalist, då var jag nyhetsjournalist och började på [arbetsplats], då tyckte jag att det bara var de som var högt upp i hierarkin, som varit i professionen länge, som vågade vara roliga och mänskliga, som pratade så att man fattade. Det var inte bara dessa, men det var lättast att hitta de som var högt upp i hierarkin. Nu tycker jag man kan hitta dem lite överallt, det är mer personberoende nu. Det är mindre strikt, det är

mer okej bland forskare att vara med i media, man ser inte ner på dem, vilket man gjorde förut.
(TV, public service)

En annan reflektion handlar om att yngre forskare har en tendens att vara mer ängsliga och ha svårt att släppa sina fackuttryck till förmån för förenklade förklaringar; äldre forskare å andra sidan kan vara mer avslappnade och mindre oroliga för vad kollegor ska tycka.

” De flesta blir väldigt glada, för det finns många, många fler forskare än vad det finns forskningsartiklar. Utgångsläget är väldigt tacksamt. Det är tacksamt att vara forskningsjournalist. Men rent generellt, som regel är äldre forskare mer avspända än vad yngre är. Yngre forskare som befinner sig i början av sin karriär och inte är så himla erfarna av livet eller av journalister, de är ofta mer ängsliga. De kan vara mer ängsliga för det här med att jag måste sammanfatta det här i fem meningar så att en vanlig läsare kan förstå det.
(Dagspress, regional)

En journalist beskriver som en vanlig reflex hos kvinnliga forskare att hänvisa vidare till manliga kollegor i stället för att själva låta sig bli intervjuade. Även här noterar dock journalisten att en förändring kan skönjas, där yngre kvinnliga forskare tycks mer benägna att medverka i medierna än sina äldre kvinnliga kollegor.

” Vissa forskare är väldigt nåbara, andra är inte det. Sedan är det så bland forskare som i det övriga samhället att kvinnor gärna lämnar över mediefrågor till män, det ger oss extraarbete, för vi vill inte ha det så. Men vi misslyckas ofta med det.”

...

Brukar de ange några skäl för det då, när ni pratar med dem?

“Ja, att någon annan kan det här mycket bättre och så får man namnet till den personen.”

Och det händer inte lika ofta att män säger det?

“Nej, nej! Det uppfattar jag inte. Men jag tror att den yngre generationen av forskare som är ute nu är dels mycket mer medievana, de håller på och filmar själva med mobilerna och Youtubekanaler och alla sådana grejer, de är inte rädda för att stå framför en kamera.

(TV, public service)

är expert på området. I intervjuerna nämns fallet med den italienske kirurgen Paolo Macchiarini av flera deltagare, både i anslutning till diskussioner kring granskande journalistik och förtroende för forskning. TV-dokumentären ”Experimenten”, som

handlade om just Macchiarini-fallet, belönades med Föreningen Grävande Journalisters pris Guldspaden år 2016 och bör kunna ses som det mest uppmärksammade exemplet på svensk grävande vetenskapsjournalistik under de senaste årtiondena.

KONSTEN ATT SE IGENOM "SÄLJ"

En av journalisterna reflekterar över att det har blivit mer ”sälj” i pressmeddelanden från lärosätena. Det är intressant i relation till en tidigare VA-rapport (VA, 2018b) där en kommunikatör vid ett lärosäte beskrev hur deras verksamhet förskjutits från att skriva informativt om lärosätets forskning till att förse medieredaktionerna med publicerbara artiklar. Förändringen i arbetssätt motiverades med att det fanns allt färre journalister på landets medieredaktioner som hade kompetensen att värdera och bearbeta pressmeddelanden om forskning. Den etiska problematiken i att kommunikationsavdelningar serverar massmedier färdigvinklat material har nyligen berörts i svensk massmedia; då kring

ett fall där en studie om infektioner under graviditet påvisat en något ökad risk för framtida besvär hos barnet, och detta kommunicerats på ett alltför vinklat vis av lärosätets kommunikationsavdelning (Westin, 2019). Erfarna vetenskapsjournalister kan vara mer motståndskraftiga mot den typen av ”säljande” material då de har en vana att läsa vetenskapliga artiklar och en djupare förståelse för vetenskaplig metod, medan allmänreportrar riskerar att bedöma materialet alltför okritiskt. Den föränderliga relationen och rollfördelningen mellan svenska forskningskommunikatörer och vetenskapsjournalister är ett ämne som bör studeras närmare i framtida undersökningar.

MER MEDIETILLVÄNDA FORSKARE – AV BÅDA KÖNEN?

Parallellt med den mer säljande trenden i pressmeddelanden, ser flera journalister en ökad öppenhet och mer medietillvänd sida hos forskare. Som kår har forskare blivit mer måna om att deras resultat ska nå ut; de blir oftast glada när journalister hör av sig, är duktiga på att förklara sina resultat överlag och medverkar gärna i intervjuer. Det är rimligt att anta att en bidragande förklaring till denna öppenhet är ökade krav från finansörer och lärosätesledning på att forskning ska kommuniceras och nyttiggöras i samhället. Att kommunicera sin forskning via massmedier är ett sätt för forskare att utöva sådan samverkan. Här finns dock en

skillnad mellan kvinnor och män, där kvinnliga forskare i högre grad hänvisar journalister vidare till manliga kollegor. Detta kan jämföras med vår undersökning av forskares medverkan på DN Debatt 1992–2015 (VA 2019). På debattsidan var endast en femtedel av forskarna som undertecknat debattartiklarna kvinnor. I intervjuerna, liksom i debattstudien, kan vi dock ana att en förändring kan vara på väg – en journalist tyckte sig se att yngre kvinnliga forskare tog för sig på ett annat sätt när det gällde att medverka i massmedier; och i debattstudien var det en klar ökning i andelen kvinnliga debattörer över tid.

Vetenskap & Allmänhet